

Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar¹

M. Türkan Işık²
Mehtap Akçınar³
Selim Kadioğlu⁴

Özet

Doğum bütün zamanlarda mutlu bir olay olarak kabul edilen, ebeveyni ve diğer aile bireylerini yakından ilgilendiren önemli bir olaydır. Çağlar boyu doğuma ve onunla bütünleşen süreçlere birtakım geçiş törenleri eşlik etmiştir. Türkiye, coğrafi konumu ve tarihi sebebiyle birçok farklı kültürlerin kaynaştığı bir pota gibidir. Bu nedenle gebelik-doğum-loğusalık süreçlerine ait uygulamalarda çeşitlilik görülmektedir. Doğumla ilgili adetlerin, geleneklerin ve bunlara bağlı uygulamaların izleri günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Kuşaklar boyu sınanmış olmaktan kaynaklanan bir tür güvenilirliğe sahip olmakla birlikte, bu uygulamalar kimi zaman annenin ve yenidoğanın sağlığını tehdit edebilmektedir.

Bu araştırma Mersin ilinde gebelik-doğum-loğusalık süreçlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamaları ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Tanımlayıcı olarak yapılan araştırmanın kaynak kişilerini Mersin Üniversitesi Sağlık Yüksek Okulu Ebelik Bölümü üçüncü ve dördüncü sınıfta okuyan, Mersinli olan ve ailesi halen Mersin’de yaşayan 54 öğrencinin, tamamı kadın olan, birer akrabası oluşturmuştur. Veriler literatür taraması sonrasında oluşturulan veri toplama formu ile yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak toplanmıştır. Derlenen veriler bilgisayar ortamına taşınarak işlenmiş, değerlendirmeler frekanslar ve yüzdeler üzerinden yapılmıştır.

Araştırmamızın kaynak kişilerinin yaşı 50 ve üzerinde olup % 42,60’ı görüşme yapan öğrencilerin anneanneleridir. Loğusalıkta anneye yönelik törensel ve geleneksel uygulamaları yaşamış olanların oranı % 87,00 ve çocukları yenidoğana yönelik olanlara maruz kalmış olanları % 96,30’dur. Gebelikte dönemdeki uygulamalara maruz kalma oranı % 79,60 ve doğum sırasındakilere maruz kalma oranı ise % 53,70’dir. Uygulamaların yaşama geçiriliş sıklıkları, gebelikte aşermeyle ilgili olanlar için % 79,00; gebelikte sakıncalı yiyecekleri

¹ Bu çalışma 5.Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günlerinde sunulmuştur (24-26 Mayıs 2007, Denizli).

² Dr. Hemşire, Mersin Üniversitesi Sağlık Araştırma ve Uygulama Merkezi, Hemşirelik Hizmetleri, turkaner@gmail.com

³ Öğretim Görevlisi, Mersin Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, mehtapakcinar@yahoo.com

⁴ Yrd. Doç. Dr. Selim Kadioğlu, Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, selinkad@cu.edu.tr

yememeyle ilgili olanlar için % 62,70; doğumda anne terliyen saçını yüzüne sürme için % 44,80; loğusalıkta albasmasından korumaya yönelik olarak anne üzerinde gerçekleştirilenler için % 74,40; albasmasından korumaya yönelik olarak yenidoğan üzerinde gerçekleştirilenler için % 100,00; yenidoğanı tuzlama için % 86,50; loğusa şerbeti içme için % 55,10; kundaklama için % 51,90; emzirme döneminde sütün bol olması için yapılanlar için % 68,00 olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halk tıbbı uygulamaları, Gebelik, Doğum, Loğusalık, Yenidoğan

Traditional practices applied to mother and newborn during pregnancy, labor and postpartum periods in Mersin

Abstract

Birth is almost always accepted as a happy event. It is an important event that relates to both the parents and the other family members, while also increasing respect for the parents within society. Through the ages, traditions and ceremonies have accompanied birth and the stages involving birth. In terms of folklore, our country has cultural variations due to its geography, which explain the variation of perinatal traditional practices. Some beliefs, traditions and practices surrounding birth continue until today. Owing to its geographical position, our country is culturally rich. However, some traditional practices applied to the mother and the newborn during pregnancy, labor and the postpartum period can threaten maternal and fetal health.

This study was carried out in order to document traditional practices applied to the mother and the newborn during pregnancy, labor and postpartum in the city of Mersin. Data were obtained by fifty-four 3rd and 4th year midwifery students at Mersin University from their elder female relatives. Data was based on completed questionnaires along with literature support. All the interviews were carried out face to face. Data were evaluated using frequencies and percentages in a computer program.

Our sample population consisted of women over fifty years of age. In our study, 42.60% of the interviews were with grandmothers. It was determined that more ceremonial and traditional practices were applied to mothers (87.00%) and newborns (96.30%) during the postpartum period. This was followed by practices during pregnancy (79.60%) and those during labor (53.70%). Practices observed consisted of the following: during pregnancy, cravings for certain foods (79.00%) and not eating harmful food (62.70%); during labor, spreading of the mother's hair on her face; during the postpartum period, for prevention of puerperal sepsis on the mother (74.40%) and on the newborn (100.00%), for increasing breast milk (68.00%), drinking sherbet (55.10%), rubbing the newborn with salt (86.50%) and swaddling (51.90%).

Keywords: Folk medicine practices, Pregnancy, Labor, Postpartum period, Newborn.

Giriş

Doğum hemen her çağda ve her yerde sevindirici bir olay olarak kabul edilmiş, ana-baba olmak kişinin toplum içindeki saygınlığını arttırmıştır. Doğum günümüzde toplumsal olmaktan çok tıbbi bir konu kabul edilmekle birlikte, geçmiş çağlarda doğuma ve onun öncesindeki-sonrasındaki evrelere ait birtakım geçiş töreleri olması ve bu süreçlere geçiş törenlerinin eşlik etmesi söz konusu olmuştur (Artun, 2005).

Gelenekler, kuşaktan kuşağa ve toplumdan topluma geçen kültür mirasları, alışkanlıklar, bilgiler, töreler ve davranışlardır (Uğur, 1997) Ülkemiz folklor açısından, coğrafi konumu sebebiyle birçok farklı kültürün bir araya gelip farklı sentezlerin olduğu bir merkezdir. Anadolu'da ve çevresinde, büyük uygarlıklar doğmuş, büyümüş ve tarih sahnesinden silinmişlerdir (Köker, 1997; Uğur, 1997).

Anadolu'da geçmişte var olan ve halen yaşayan tıbbi folklor, bu topraklarda yerleşmiş uygarlıkların ortaya koyduğu çok renkli ve zengin bir kültür sentezinin ürünüdür. Bu zengin birikimin içinde hem gebe ve loğusa bakımı hem de doğuma ve zor doğuma yardım yöntemleri çok önemli bir yere sahiptir (Uğur, 1997). Bu çerçevede gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemde anneye ve yenidoğana uygulanan geleneksel tıp yöntemlerinde büyük bir çeşitlilik görülmektedir.

Topluma mal olmuş kültürel değerler, tutum ve davranışlar, inanç ve inanışlar kişilerin yaşam tarzlarını biçimlendirmekte ve dolayısıyla sağlık koşullarını da etkileyebilmektedir. Bu genel çerçevede, gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemlerinde anneye ve yenidoğana yapılan geleneksel uygulamaların bazıları anne ve bebek sağlığını tehdit edebilmektedir. Bunların bilinmesi, topluma sağlık hizmetlerinin götürülmesi ve kişilerle etkili iletişim kurulması, böylece anne ve yenidoğan sağlığının korunması ve geliştirilmesi açısından önemlidir (Artun, 2005; Özden, 1987).

Sağlık alanındaki geleneksel uygulamalar, modern tıbbın gerekleriyle kısmen bağdaşmakta kısmen çelişmektedir. Uygulamaları biçimlendiren zihniyet açısından ise çağdaş bilimsel tıpla geleneksel halk tıbbı arasında çok daha belirgin bir farklılık bulunmaktadır. Geleneksel uygulamaların temelinde inançlar, inanışlar ve eski bilgiler yatmaktadır (Özden, 1987). Zihniyetler arasındaki belirgin farkın uygulamalar arasında azalması, geleneksel yöntemlerin kuramsal temele dayanmaktan çok deneme-yanılma yoluyla biçimlendirilmiş olmasına dayanmaktadır.

Öte yandan, yeni kuşaklar geleneksel halk tıbbını tam anlamıyla ve aslına sadık olarak yaşatmamaktadır. Bir yandan özellikle ciddi sorunlarda çağdaş tıbbın olanaklarına yönelme diğer yandan geleneği bilinçli-bilinçsiz değiştirerek sürdürmeye çalışma söz konusu olmaktadır. Geleneğin orijinalinden farklı hale getirilmesi, denenmişliğe dayalı güvenilirliği ortadan kaldırması bakımından tehlikelidir.

Sağlık profesyonellerinin etkili ve verimli olabilmek için, hizmet verdikleri kitlenin benimsediği halk tıbbı uygulamalarının olumlu ve olumsuz yanlarını, ilk ve değişmiş hallerini iyi tanması gerekmektedir. Çağdaş sağlık hizmetleri, hastalık durumlarıyla ve hastane ortamlarıyla sınırlı kalmaksızın, hasta ve sağlıklı bireylere kendi doğal ortamlarında da verilmektedir. Sağlık profesyonellerinin bireylerin düşünme ve yaşama biçimleri ile yaşam alanlarının koşullarını ve olanaklarını tanınması-bilmesi bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Gebelik, doğum ve loğusalık süreçlerindeki tıbbi uygulamaları kapsayan ana-çocuk sağlığı hizmetleri, bir yandan sağlık sorunu olmayan geniş bir kitleyi hedef almakta diğer yandan toplumun varlığını sürdürmesiyle doğrudan ilişkili bulunmaktadır. Söz konusu süreçlerle ilgili geleneksel uygulamalar bu çerçevede özel bir önem taşımakta; bu uygulamaların hem sağlık profesyonelleri hem de toplum geneli tarafından bilinmesi ve gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Bu genel değerlendirmeler çerçevesinde çalışmamızın iki ana amacı bulunmaktadır. Bunların ilki kaybolmakta ve yozlaşmakta olan gebelik, doğum ve loğusalık süreçleriyle ilgili geleneksel uygulamaları Mersin ölçeğinde günümüzdeki halleriyle belirleyip kayda almak, bu alandaki bilgi birikimine katkı sağlamaktır. İkincisi ise sağlık camiasında konuya yönelik bir ilgi uyandırmak; bunu kısa vadede veri toplama aşamasında devreye giren ebelik öğrencileri, orta-uzun vadede alanlarının salt pratiğiyle değil kültürel boyutuyla da ilgili sağlık mesleği mensubu okurlar ölçeğinde gerçekleştirmektir.

Gereç ve Yöntem

Araştırmanın yapıldığı Mersin ili doğal güzelliklerinin yanı sıra önemli bir kültür birikimine de sahiptir. Mersin’de merkez dahil 14 ilçe, 70 belediye ve 507 köy bulunmaktadır. 2007 yılı adrese dayalı nüfus sayımı sonuçlarına göre, ilin toplam nüfusu 1.595.938 olup, şehir (il ve ilçe) nüfusu 1.056.331 kişi (% 66,20), köy nüfusu ise 539.607 kişidir (% 33,80).

Işık, M. T., Akçınar, M., Kadıoğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Mersin son yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden çok fazla göç almıştır (T.C. Başbakanlık TÜİK, 2008).

Araştırmanın Tipi ve Kaynak Kişiler

Araştırmamız tanımlayıcı niteliktedir.

Araştırmamızın kaynak kişileri olan 54 kadın, Mersin Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu üçüncü ve dördüncü sınıfında eğitim gören toplam 120 ebeklik öğrencisinden, doğum yeri Mersin olan, son 20 yıldır il sınırları içinde ikamet eden ve araştırmaya destek vermeyi kabul eden 54'ünün yüz yüze görüşme yaptığı birer aile büyüğüdür.

Veri toplama aşamasında araştırmaya katkı sağlayan öğrenciler, “doğum öncesi dönem bilgisi”, “doğum bilgisi”, “doğum sonrası dönem bilgisi” ile “çocuk sağlığı ve hastalıkları” derslerini üçüncü ve dördüncü sınıflarda almış; klinik-saha uygulamalarını tamamlamış bulunmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Araştırmada kullanılan veri toplama formu, literatür taraması yapılarak oluşturulmuştur. Formdaki ilk dört soru kaynak kişilerin sosyodemografik özellikleri belirlemeye yönelik olarak, diğer dört soru ise gebelik, doğum, loğusalık süreçlerinde anne ve yenidoğan üzerinde yapılan geleneksel uygulamalar konusunda bildiklerini ortaya çıkarmaya yönelik olarak oluşturulmuştur. Formlar, yüz yüze görüşme tekniğini kullanarak aile büyüklerinden veri derleyen öğrenciler tarafından doldurulmuştur.

Veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve işlenmiş, değerlendirmeler frekans ve yüzde üzerinden yapılmıştır.

Bulgular

Araştırmamızdaki kaynak kişilerin tümünün yaşı 50 ve üzerindedir ve % 42,60'ı kendisiyle görüşme yapan öğrencinin anneanesidir. Diğer kaynak kişilerin görüşmeyi yapanlarla akrabalık bağı ise babaanne, hala ve teyzeler olma şeklindedir. Kaynak kişilerin %

Işık, M. T., Akçınar, M., Kadıoğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

79,60'ı gebelik döneminde, % 53,70'i doğum sırasında, % 87,00'i loğusalık döneminde geleneksel-törenselle uygulamalara maruz kalmıştır. Doğurdukları bebeklerin, yenidoğan dönemine yönelik uygulamalara maruz kalma oranı ise % 96,30 olmuştur.

Gebelik Dönemindeki Geleneksel Uygulamalarla İlgili Bulgular

Kaynak kişilerin % 79,00'u aşerdikleri yiyeceklerin yakınları tarafından sağlanması deneyimini yaşadığını; % 62,70'i ise, sakıncalı olarak nitelenen bazı yiyecekleri yemelerinin engellendiğini ifade etmiştir. Sakıncalı yiyecekleri yiyen gebelerin bebeğinde bu yiyeceklere özgü renklerde lekeler olacağına inanılmaktadır. Söz konusu yiyeceklerin başlıcaları ciğer, çilek, böğürtlen, gül yaprağıdır. Bunların yanında gebenin yumurta yemesi halinde bebeğinin kel olacağına, tavşan ve deve eti yemesi halinde bebeğinin dudaklarının yarık olacağına da inanılmaktadır. Yiyeceklerin rengiyle ilgili olumsuzluk içermeyen bir inanış ise, yeşil ve siyah yiyeceklerin bebeğin göz rengi üzerinde etkili olabileceğidir.

Kaynak kişilerin % 53,40'ı bebeğin cinsiyetini belirlemekle ilgili inanışlardan ve uygulamalardan söz etmiştir. İnanışlar çerçevesinde kasıkları ağrıyan, ekşi yiyen, rüyasında incir yiyen, karnı sivri görünen gebenin kızı; beli ağrıyan, tatlı yiyen, rüyasında biber yiyen, kalçası büyük ve karnı aşağıda olanın ise oğlu olacaktır. Bu belirtilerin yanı sıra kimi cinsiyet belirleme testleri de bulunmaktadır. Bunlardan birinde gebe sırt üstü yatırılıp, ucuna ip bağlanmış bir altın yüzük karnının üstünde gezdirilmekte, yüzük yuvarlak çizerse kız, öne arkaya sallanırsa erkek bebek doğacağına inanılmaktadır. Gebeliğin son haftalarında, memeden gelen sütün su ile doldurulmuş kaşığa sıkılması şeklindeki testte ise, süt dibe çökerse kız, yüzeyde kalırsa erkek çocuğu olacağına inanılmaktadır.

Bir başka test gebenin başına gizlice tuz dökülmesidir. Tuza reaksiyon olarak burnunu kaşıma erkek, saçını kaşıma kız çocuk olacağına işaretidir. Tuzun aynı amaçla farklı bir kullanımı gebe kadının arkasından gizlice serpilmesi ve tutunduğu yere bakılmasıdır. Tuzun saçta yoğunlaşması erkek, vücudunun başka yerlerine dağılması kız bebek anlamına gelmektedir. Cinsiyeti belirlemeye yönelik daha törenselle bir uygulamada ise evdeki bir koltuğun altına makas, bir diğerinkine tarak konulması; gebenin altında makas olana oturmasının erkek, altında tarak olana oturmasının kız bebek olarak yorumlanması söz konusudur. Testin makas ve bıçak ile yapılan şekilde ise makaslı koltuğa yönelme kız, bıçaklı koltuğa yönelme erkek bebek anlamına gelmektedir.

Işık, M. T., Akçınar, M., Kadıoğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

İnanışlar çerçevesinde gebelik döneminde yapmak ve kaçınmak gereken kimi davranışlar da yer almaktadır. Bebeğin güzel olması-çirkin olmaması bağlamında, kaynak kişilerin % 46,50'si güzel olan her şeye bakmayı, % 27,90'ı deve, maymun, tavşan gibi hayvanlara bakmamayı önermektedir. Gebenin saçını kesilmemesi gerektiğini öne sürenlerin oranı ise % 18,60'dır. Saçın kesilmesi halinde bebeğin ömrünün kısa olacağına inanılmaktadır. Mezarlığa gitmeme ve televizyonda korku verici programları izlememe de % 6,90 oranında rastlanan diğer gebelik dönemi kısıtlamalarıdır.

Gebelik dönemi geleneksel uygulamaları toplu olarak Tablo 1'de yer almaktadır. Bu konuda 43 kaynak kişinin her biri bir ya da daha fazla uygulama hakkında bilgi aktarmıştır.

Tablo 1: Gebelik Dönemindeki Geleneksel Uygulamalar

Uygulama	Sayı	%
Aşerdiği yiyeceği yeme	34	79,00
Sakıncalı yiyecek yememe	27	62,70
Cinsiyet belirleme	23	53,40
Güzele bakma	20	46,50
Bazı hayvanlara bakmama	12	27,90
Saç kesmeme	8	18,60
Diğer	2	6,90

Doğum Sırasındaki Geleneksel Uygulamalarla İlgili Bulgular

Kaynak kişilerin % 44,80'i doğum anında terliyken saçını yüzüne sürdüğünü belirtmektedir. Bu hareketin yüzdeki gebelik maskenin yok olmasını sağlayacağına inanılmaktadır. Bu inanın-uygulamanın farklı bir şekli doğumun akabinde göbek kordonunun kanını yüze sürmedir. Doğum sırasındaki diğer geleneksel uygulamalar, sancılar arasında gebeyi yürütme ve sallama (% 34,40); bebek kurtulduktan sonra plasentanın çıkmasını kolaylaştırıcı hareketler yapma (% 13,90); gebeye merdiven iniş-çıkışı yaptırma (% 10,30); perine bölgesine sıcak toprak veya kum uygulama (% 10,30); sırta masaj yapma (% 6,90); perine bölgesine zeytinyağı sürme (% 6,90) şeklindedir.

Tek bir kaynak kişi tarafından anlatılan doğumu kolaylaştırmaya yönelik bir dizi ilginç uygulama çerçevesinde, saçları örüp hızlı hızlı açma, daha önce kolay doğum yapmış bir

Işık, M. T., Akçınar, M., Kadıoğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

kadının koltuğunun altından geçme veya giysisinin yeninden su içme, sıcak su ile banyo yapma, doğum sırasında inançlı bir kadının yakında bulunmasını sağlama yer almaktadır.

Doğum esnası geleneksel uygulamaları toplu olarak Tablo 2’de yer almaktadır. Bu konuda 29 kaynak kişinin her biri bir ya da daha fazla uygulama hakkında bilgi aktarmıştır.

Tablo 2: Doğum sırasındaki geleneksel uygulamalar

Uygulama	Sayı	%
Terliyen saçını yüzüne sürme (gebelik maskesinin çıkarılması)	13	44,80
Yürütme ve sallama	10	34,40
Plasentanın çıkmasını kolaylaştırıcı işlemler	4	13,90
Merdiven çıkartma-indirme	3	10,30
Perineye sıcak toprak-kum uygulama	3	10,30
Sırta masaj yapma	2	6,90
Perineye zeytinyağı sürme	2	6,90

Loğusalık Dönemindeki Geleneksel Uygulamalarla İlgili Bulgular

Loğusalık dönemi uygulamalarının % 74,40’ı albasması inancıyla bağlantılı; albasmasını önlemeye yönelik işlemlerdir. Kısa bir hatırlatma parantezi açarak bu inanışın Anadolu’nun çeşitli bölgeleri yaşatıldığını, loğusa kadınlara görünerek onların korkup hastalanmasına hatta ölmelerine neden olan, yeni doğmuş bebeklere de zarar veren, “al karısı”, “al anası” gibi değişik adları olan kötü bir cinin varlığı kabulüne dayandığını belirtmek yerinde olacaktır. Tıbbi bir yaklaşımla inanışın altında yatanın yakın geçmişe kadar yaygın şekilde yaşanan bir sorun olan annede ve yenidoğanda gelişen enfeksiyon ve sepsis tablolarına karşı duyulan korku olduğu saptaması yapılabilir.

Kaynak kişilerin albasmasını önlemeye yönelik uygulamaları, kırk gün evden çıkmama (% 51,40); kırmızı kurdele veya kırmızı gecelik kullanma (% 48,50); bir başka loğusayla yan yana gelmeme (% 34,20); adet görmekte olan ziyaretçi kabul etmeme (% 28,50); yanında muska veya kuran bulundurma (% 20,00); yastık altına makas veya bıçak koyma (% 17,10); yatağın yakınına soğan veya sarımsak asma (% 11,40); yastığın yanında iğne veya şiş bulundurma (% 8,50); vücudu kesip kan akıtma (% 5,70); türbeden getirilen bezi eve asma (% 2,80) şeklindedir.

Albasmasından korunma bağlamında iki kaynak kişi daha geniş ve ayrıntılı ifadeler kullanmıştır. Bu çerçevede sayılan önlemler arasında loğusayı evde yalnız bırakmama, soğana

iğne batırma, yanında bıçak bulundurma, süpürge ya da demir maşa gibi metal parçasını odada bulundurma yer almaktadır. Loğusanın yanında 40 gün mutlaka bir erkeğin; eşinin veya erkek bebeğinin bulunması da albasmasına yönelik bir diğer genel önlemdir. Bir başka loğusayla bir araya gelme halinde önerilen uygulama, kadınların birbirlerinin birer düğmesini kopartıp saklamasıdır. Böylece kırk karışmasının olmayacağına inanılmaktadır. İki yenidoğanın anneleri ve babaları aynı ortamda bulunduğu ise, kırk karışmasını önlemek üzere, bir miktar bozuk parayı aralarında değişmeleri gerekmektedir. Bu uygulamaya “arılık değiştirme” adı verilmektedir.

Albasmasıyla ilgili olanlar dışındaki loğusalık dönemi uygulamalarının büyük kısmı sütü arttırmaya yöneliktir. Kaynak kişilerin % 68,00’i bu tip uygulamaların birini ya da birkaçını yaptığını ifade etmektedir. Süt arttırmaya yönelik uygulamalar arasında loğusa şerbeti içme (% 55,30); karnını sarma (% 48,90); su içme (% 23,40); sakıncalı olduğu düşünülen fasulye, nohut, üzüm, süt gibi yiyecekleri yememe (% 19,10); höllük uygulaması olarak adlandırılan toprağa oturma (% 12,70) yer almaktadır. Az sayıda kaynak kişi bunlara ek olarak çiğ köfte yeme; pekmez, kaynar veya sumak kaynatıp içme; ciğer, tereyağlı yumurta ve şekerli besinler yeme gibi uygulamalardan söz etmiştir.

Bulguları toplu olarak değerlendirip ana grupları gösterdikten sonra uygulamaların kimi ayrıntıları ve bunları temellendiren inanışlar hakkındaki bir dizi ilginç hususa değinmek uygun olacaktır. Araştırmamızda saptanan loğusaya yönelik geleneksel uygulamalar arasında, sarkmasın diye karnının sarılması; karnı şişmesin diye fazla su içmesinin engellenmesi; “uşak eşiği” olarak adlandırılan rahminin küçülmesi için pirinç çorbası içirilmesi ve et yedirilmesi; karın içi morluğunun iyileşmesi için pelte yedirilmesi; ölümüne yol açabileceği endişesiyle yeşil sebze, kavun, karpuz, incir yemesine izin verilmemesi bulunmaktadır. Uygulamaya yansıtılmasa da unutulmamış olan bir inanış ise enfeksiyon şüphesi olduğu zaman loğusanın sıcak hayvan pisliğine gömülmesi gerektiği şeklindedir.

Höllük uygulaması çerçevesinde doğum sonrası kanamayı durdurmak için bir kaptan toprak kavrulmakta, loğusa sıcak toprağın üzerine çömeltilmekte ya da oturtulmakta, toprağın buharının kanamayı durdurması beklenmektedir. Sancısı olan loğusanın rahminin bebeği aradığı kabul edilmekte ve bebeği karnının üstüne konularak sancını geçirme arayışına girilmektedir. Halk dilinde “dikişli doğum” olarak adlandırılan epizyotomi işleminin gerçekleştirildiği loğusaların, yaralarının daha çabuk iyileşmesi için yapılan uygulama,

Işık, M. T., Akçınar, M., Kadıoğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

yumurtayı yağda kızartıp temiz bir bezin arasına koyarak cinsel organın üzerine yerleştirme şeklindedir.

Araştırmamızda saptanan bu dönemle ilgili inanışlarından biri, loğusa kadın bir evi ziyaret ettiğinde ev sahibinin ona mutlaka ekmek veya yemek yedirmesi gerektiği, aksi takdirde evi farelerin basacağı şeklindedir. Loğusanın korkutulmamasına ve yanında yüksek sesle konuşulmamasına özellikle dikkat edilmekte, edilmezse sütünün çekileceğine inanılmaktadır. Uygulamaya da geçen bir diğer inanış ise, loğusa kadının meme başlarına soğan sürmesinin çatlak oluşmasını önleyeceği yolundadır.

Loğusalık dönemi geleneksel uygulamaları toplu olarak Tablo 3’de yer almaktadır. Bu konuda 47 kaynak kişinin her biri bir ya da daha fazla uygulama hakkında bilgi aktarmıştır.

Tablo 3: Loğusalık Dönemindeki Geleneksel Uygulamalar

Uygulama	Sayı	%
Albasması için yapılanlar	35	74,40
Sütün bol olması için yapılanlar	32	68,00
Loğusa şerbeti içirme	26	55,30
Karın sarma	23	48,90
Su içirmeme	11	23,40
Sakıncalı yiyecek yedirmeme	9	19,10
Toprağa oturtma	6	12,70

Yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalarla ilgili bulgular

Kaynak kişilerin tamamı (% 100,00) albasması inanışı çerçevesinde yenidoğanı korumaya yönelik uygulamalar yaptığını ifade etmiştir. Yaygın olarak benimsenen albasmasından korunma uygulamalarından ilginç ve karmaşık bir örnek, bir ipe veya urgana asma kilit takılıp kilitlenmesi, o ipin-organın bebeğin beline dolanıp bağlanarak 40 gün boyunca çıkarılmaması-açılması şeklindedir.

Yenidoğana yönelik diğer uygulamalar ise tuzlama (% 86,50), kundaklama (% 51,90), sarı örtü örtme (% 46,10), bal sürme (% 42,30), şekerli su verme (% 34,60) ve göze sürme çekmedir (% 32,60). Bunlara göre daha az benimsenen uygulamalar ise, nazara karşı tedbir alma (% 23,00), kulağa ezan okuyarak isim koyma (% 23,00), kırk çıkarma gezmesine götürme (% 23,00), toprağa belemeyeyle (höllük uygulamasıyla) üşümesini önleme (% 21,10)

Işık, M. T., Akçınar, M., Kadıoğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

ve memelerini ovarak yenidoğan sütünün dışarı çıkmasını sağlama (% 19,20) şeklinde sıralanmaktadır.

Uygulamaların gerekçelendirilmesi bağlamında, tuzlamanın ileri yaşlarda ter kokusunu önlemesinden; kundaklamanın bedenin düzgün olmasını sağlamasından; şekerli suyun anne-baba sözü dinlemeye ve ağız tadıyla yaşamaya katkıda bulunmasından; sarı örtünün bebeği sararmadan korumasından söz edilmektedir. Sararmayı önlemek için yapılan diğer uygulamalar arasında anne sütü gelinceye kadar şekerli su verilmesi, altın takılması, alnın üst kısmı çizilerek sarımsak konulması, yatak odasında floresan ampulünün 40 gün söndürülmemesi yer almaktadır.

Yenidoğanın ağızındaki pamukçuğu annesinin saçını sürerek sağaltmaya çalışmak; kulak ağrısı olduğu düşünüldüğünde kulağa anne sütü damlatmak doğrudan sağlık sorunlarıyla ilgili geleneksel uygulamalardır. Mevhit okutma, ezanla isim koyma, ilk tırnak kesmede merasim düzenleme, kırk çıkarma gezmesine gitme, saça badem yağı sürme gibi kimi uygulamalar ise sağlıkla ilgili olmaktan çok törensel nitelik taşımaktadır.

Nazarı önlemeye yönelik uygulamalardan ilginç bir örnek, yenidoğanın kirli bezinin paspas altına konulmasıdır. Böylece, paspasın dolayısıyla bezin üzerinden geçenlerin bebeğe nazarının değmeyeceğine inanılmaktadır. Yatağına cevşen, kuran veya nazar boncuğu takılması; çamaşırlarının ters giydirilmesi; yüzüne-almına kömür sürülmesi yenidoğana nazar değmesini engellemenin diğer yollarıdır.

Yenidoğanla ilgili inanışlar ve uygulamalar bağlamında ayrıntıya girdikçe, kiminin anlaşılması-yorumlanması daha kolay kimininki daha zor olan ilginç unsurlarla karşılaşmaktadır. Bunlar arasında yenidoğan için çeyiz sandığı hazırlanması, ön bingıladağına kapanana kadar çivit sürülmesi, odasına çiğ et girmemesi yer almaktadır. Odaya et girmesi halinde bebeğin hastalanabileceğini hatta ölebileceğine inanılmaktadır. Saçı daha gür olsun diye başına badem yağı sürülmesi, büyüyünce sivilce olmasın diye yüzünün anne sütü ile silinmesi, erkekse şansını iyi bahtı güzel olsun diye pipisine bal sürülmesi yenidoğan üzerindeki uygulamalar arasındadır. Yenidoğanın üçüncü gün yıkanması, bu sırada sırtının avuç ortası ile ovulması böylelikle tüylerinin dökülmesinin sağlanması, bir başka deyişle “diken çıkarma”nın gerçekleştirilmesi gerektiğine inanılmaktadır. Yenidoğanın kulağı ağrırsa anne sütü sıkılması, ağzının pamukçuk olmasın diye anne saçını ile silinmesi söz konusu olmaktadır. Gaz sancısı tedavisi olarak ise bir bez parçasının yakılıp, közü karna bastırılmaktadır.

Yaygın olarak benimsenen uygulamaların yanı sıra az sayıda kaynak kişi tarafından bildirilenler de bulunmaktadır. Alnının düz olması için başına tülbent sarma; inancının güçlü olması için ilk emzirmeyi üç ezan sonra yapma; güzelleşmesi için gözlerine limon sıkma ya da sürme çekme, yenidoğanın geleceğini biçimlendirmeye yönelik uygulamalardır. Karın bölgesine balmumu ve rakı karıştırıp sürme, ağza tükürme, vücuda murt bitkisi yaprağı sürme, doğar doğmaz emzirme, burnu sıkma ise açıklamasını kaybetmiş olarak alışkanlıkla sürdürülen ve kaybolmaya yüz tutmuş uygulamalardır. Çekinilmesi gereken hususlar hakkında da yaygın olmayan inanış ve uygulama örnekleri bulunmaktadır. Bu bağlamdaki örnekler yenidoğanın ayağının altından öpülürse yürüyemeyeceği inanışı ve eve un girerse yenidoğan üç kez besmele çekilerek yere konulup-kaldırılması uygulamasıdır.

Doğrudan yenidoğan üzerinde gerçekleşmemekle birlikte onunla bağlantılı bir geleneksel uygulama, % 38,40 oranında benimsenen, düşen göbek bağının saklanması ya da gömülmesidir. Kolay düşmesini sağlamak için zeytinyağı sürülmesi, göbek kordonuna yönelik bir diğer uygulamadır. Saklanan göbek bağı, bebeğin gazı olduğunda emzirme sırasında memenin üzerine yerleştirilerek kullanılmaktadır. Saklamayla ilgili bir inanış, çocuğun büyüdüğünde “ayağı içerde, gözü dışarıda” olmaması için, göbek bağının yastık içine konulması gerektiği şeklindedir. Saklanmaması halinde, düşen bağın çocuğun ileride girmesi istenilen meslekle ilgili bir binanın duvarına veya bahçesine gömülmesi söz konusu olmaktadır. Okul ve hastane bahçeleri bu iş için öncelikle tercih edilen yerlerdir.

Bebeğin ilk kırk gününü sorun yaşamadan doldurması; kırkının çıkması önemli bir aşama kabul edilmekte, bir dizi özel uygulamayı gündeme getirmektedir. Bu bakımdan yenidoğan döneminin dışı olmakla beraber 40. gün civarını da gözden geçirmek uygun olacaktır. Kırkının çıkmasından önce bebeğin çeşitli hastalıklara yakalanmaya daha yatkın olduğuna inanılmaktadır. Bu bağlamda yaşanan bir endişe, yenidoğanın adetli kadın görmesi halinde cildinde kızarıklıklar olacağıdır. Bu sorunun çözümü ilk idrarın bir yerde saklanması ve kızarıklık oluştuğunda banyo suyuna eklenmesidir.

Kaynak kişilerin yarısı kırklama uygulamaları yaptıklarını ifade etmiştir. Bu uygulamalar arasında, mevlit okutulması; yeni kıyafetler alınması; banyo suyunun içine kırk tane taş, güzel kokulu yeşil yapraklar, altın konulup elekten geçirilerek hazırlanması yer almaktadır. Banyo suyuyla ilgili alternatif bir uygulama, içinde kırkar tane arpa, buğday, nohut, mercimek bulundurulmasıdır. Bir diğeri bahçeden toplanan dere taşlarının suyun içine

Işık, M. T., Akçınar, M., Kadıoğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

konup kaynatılması ve bu suyun önce evin her yerine serpilmesi, sonra kalanıyla loğusanın ve yenidoğanın yıkanmasıdır. Erkek çocuğun kırk günlük olduğunda, kız çocuğun ise kırkına birkaç gün kala kırklanması gerektiğine inanılmaktadır. Aradaki birkaç günlük fark, kadının “eksik” olduğuna görüşünden kaynaklanmaktadır. Yenidoğan kırklandıktan sonra, evin her yeri temizlenip çamaşırlar yıkanmaktadır. Uzak bir yere gezmeye gitmenin, yenidoğanın ömrünü uzattığına inanılmaktadır.

Yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar toplu olarak Tablo 4’de yer almaktadır. Bu konuda 54 kaynak kişinin her biri bir ya da daha fazla uygulama hakkında bilgi aktarmıştır.

Tablo 4: Yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar

Uygulama	Sayı	%
Albasmasına karşı önlem alma	54	100,00
Tuzlama	45	86,50
Kundaklama	28	51,90
Kırklama	26	50,00
Sarı örtü örtme	24	46,10
Bal sürme	22	42,30
Göbek saklama, gömme	20	38,40
Şekerli su verme	18	34,60
Göze sürme çekme	17	32,60
Nazara karşı önlem alma	12	23,00
Ezanla isim koyma	12	23,00
Kırk çıkarma gezmesi	12	23,00
Toprağa beleme	11	21,10
Meme ovma	10	19,20

Tartışma

Gebelik dönemindeki geleneksel uygulamalar hakkında tartışma

Aşerme gebeliğin erken dönemindeki fizyolojik değişikliklerden köken almakla birlikte, zaman içinde kültürel boyutu da önem kazanmış; bir bakıma öğrenip uygulama konusu haline gelmiş bir davranıştır. Araştırmamızda saptanan aşerilen yiyeceğin gebe için temin edilmesi yaklaşımı, farklı illerde de benimsenmiş bulunmaktadır. Gebe aşerdiği gıdayı yiyemezse, doğacak bebeğin sakat, şaşı olacağına veya vücudunda leke bulunacağına; yerse çocuğu akıllı olacağına inanılmaktadır (Artun, 2005). Özden’in (1997) Erzurum’da yaptığı çalışmaya göre gebelerin % 81,50’si aşermekte ve aşerdikleri yiyeceğe kavuşmaktadır. Balıkçı’nın (2007)

Işık, M. T., Akçınar, M., Kadıoğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Trabzon'da kaynak kişilerle yaptığı çalışmada da kadın aşererken ve hamileyken çocuğun bir yeri eksik olmasın diye canı ne isterse yedirildiği belirlenmiştir.

Gıda olmayan maddeleri yemeye yönelik iştah sapmasını, aşermeden ayrı olarak değerlendirmek gerekmektedir. Gebeye canının çektiği toprak, kil gibi şeyleri yedirmek sağlık yönünden sakıncalıdır. Hotun'un (1990) İstanbul Halkalı'da yaptığı araştırmada gebelerin % 70,00'inin aşerdiği, % 8,00'inin yemesi istenmeyen maddeleri tükettiği tespit edilmiştir. İştah sapmasının nedeni çoğu zaman, gebede doğal olarak gelişen demir eksikliğine bağlı kansızlıktır. Bu durumu aşerme gibi değerlendirip gebenin gıda dışı madde yemesine yardımcı olmanın gelenekselleşmesi, bir halk sağlığı sorunu oluşturmaktadır.

Araştırmamızda saptanan gebelerin bazı yiyeceklerden uzak tutulması durumuyla ilgili literatür bilgileri bulunmaktadır. Balıkçı'nın (2007) Trabzon'da yaptığı çalışmada gebenin gül, ciğer, nar yedikten sonra elini vücuduna dokunmaması gerektiği, aksi takdirde bebekte cilt lekesi olacağı inancı saptanmıştır. Samsun yöresinde de, hamile kadın aşerdiği dönemlerde ciğer, çilek, zeytin, salça ve nar gibi yiyeceklerden yedikten sonra ellerini yıkamadan yüzüne ya da vücudunun herhangi bir yerine değdirirse doğacak çocuğun da vücudunun aynı yerinde yediği yiyeceğin rengine benzer bir iz olacağına inanılmaktadır (Artun, 2005; Balıkçı, 2007). Samsun'da ve Trabzon'da aşermeye yönelik inanışlar ve uygulamalar ile Mersin'dekiler paralellik göstermektedir. Sakıncalı olduğu düşünülen yiyeceklerin aslında zengin vitamin, mineral ve protein kaynağı olması, geleneğin kimi zaman sorun yaratabildiğini ve sağlık profesyonelleri tarafından gebeye beslenme eğitimini verilmesinin önemini göstermektedir.

Araştırmamızın kaynak kişileri, gebe kadın erik, çağla yerse bebeğin yeşil gözlü; siyah üzüm, siyah zeytin veya karabiber yerse kara gözlü olacağına inandıklarını belirtmişlerdir. Kandıra Türkmenleri'nde de çocuğun mavi gözlü olması için gebenin denize bakması; siyah gözlü olması için zeytin yemesi inancı saptanmıştır (Artun, 2005).

Araştırmamızın bulguları arasındaki cinsiyet belirlemeye yönelik uygulamalar, Polat'ın (1995) Sivas-Ulaş'ta yaptığı araştırmada saptadığı gebenin karnı sivri görüldüğü zaman oğlu, yuvarlak görüldüğü zaman kızı olacağı ve tatlı yerse erkek, ekşi yerse kız çocuk doğuracağı inanışlarıyla paralellik göstermektedir. Balıkçı'nın (2007) Trabzon'da ve Özden'in (1987) Erzurum'da yaptığı çalışmalarda da doğacak çocuğun cinsiyetini anlamaya yönelik olarak yapılanların, araştırmamızda saptananlarla uyumlu olduğu görülmektedir. Hotun'un (1990) yaptığı çalışmada bebeğin cinsiyetini belirlemek için geleneksel yöntemlere başvurma oranı

Işık, M. T., Akçınar, M., Kadıoğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

% 40,00 bulunmuştur. Ayrıca Biltekin ve arkadaşlarının (2004) İzmir-Bornova'da, Özsoy ve Katabi'nin (2007) Türkiye'de ve İran'da yürüttüğü araştırmalarda da kadınların bebeğin cinsiyetini belirlemek için benzer uygulamalar yaptığı bilgisine ulaşılmıştır. Cinsiyet belirlemek için yapılan bu uygulamaların gebelik sürecinde sağlık açısından bir sakıncası yoktur. Ancak beklenti içine giren ebeveynin ve ailenin, doğum sonrası çocuk beklenen cinsiyette olmazsa olumsuz duygular yaşaması gibi bir riskten söz edilebilir.

Doğum sırasındaki geleneksel uygulamalar hakkında tartışma

Araştırmamızda gebeye doğumda en fazla yapılan terliyken saçını yüzüne sürme uygulamasıdır. Bebeğin göbek kordonundaki kan annenin yüzüne sürülürse, yüzdeki lekelerin geçeceğine inanılmaktadır. Balıkçı'nın (2007) Trabzon'da yaptığı araştırmada da bu uygulama görülmüştür.

Araştırmamızda doğumun kolay olması için gebenin yürütüldüğü ve bir çarşafın içine yatırılarak sallandığı saptanmıştır. Özden'in (1987) Erzurum-Pasinler'de, Polat'ın (1995) Sivas-Ulaş'ta ve Balıkçı'nın (2007) Trabzon'da yaptıkları çalışmalara göre de gebe aynı amaçla battaniye içine yatırılıp sallanmaktadır. Doğumu kolaylaştırmak üzere yapılan masaj uygulaması da, hem araştırmamızda hem de ülkemizin değişik yörelerinde yapılan araştırmalarda saptanmıştır (Artun, 2005; Biltekin ve ark, 2004; Doğum Gelenekleri, 2008; Hotun, 1990; Özsoy, Katabi, 2007; Şenol ve ark, 2004). Tıbbi bir değerlendirmeye masajın rahatlatıcı ve ağrıya dayanmayı kolaylaştırıcı bir uygulama olduğunu söylemek mümkündür.

Loğusalık dönemindeki geleneksel uygulamalar hakkında tartışma

Araştırmamızda loğusalık döneminde anneye yönelik uygulamaların büyük bölümünün albasmasını önlemeye yönelik olduğu saptanmıştır. Ülkemizin farklı yörelerinde yapılan araştırmalarda da albasması inancının varlığı ve ondan korunmaya yönelik bazı uygulamaların yapıldığı görülmektedir (Artun, 2005; Geçkil, Şahin, Ege, 2007; Kahriman ve arkadaşları, 2007; Kalafat, 2000; Özsoy, Katabi 2007). Albasması inancının, loğusalık dönemine özgü sağlık sorunlarıyla ilgili korkuların etkisiyle biçimlendiğini; bu bağlamda özellikle loğusa humması (puerperal enfeksiyon) ve doğum sonrası depresyon tabloları ön plana geçmektedir (Çevirme, Sayan, 2005). Ciddi bir klinik tablonun gerçekten var olduğu

durumlarda, geleneksel ve törensel yöntemler loğusanın sağlık kuruluşlarına başvurusunu geciktirebilmesi hatta ölümüne neden olabilmesi riskinden söz edilebilir. Bu bağlamda sağlık profesyonellerinin albasmasıyla ilgili inanışları ve uygulamaları bilmesi ve toplumu genel olarak loğusalık dönemi sorunları, özel olarak geleneksel-törensel yaklaşımlardan kaynaklanabilecek riskler hakkında aydınlatması önem taşımaktadır.

Türkiye genelinde sütün bol olması, böylece yenidoğanın ağız tadıyla büyüüp gelişmesi, için yapılan en yaygın uygulama olan loğusa şerbeti içilmesi (Artun, 2005; Baysal, 1990; Polat 1995; Özden, 1987), araştırmamıza göre Mersin’de de söz konusu olup şerbetin yerel adı “kaynar”dır. Sütün bol olması için anneye pekmez içirilmesi ve ciğer, tereyağlı yumurta, şekerli besinler, çiğ köfte yedirilmesi de hem literatürde hem bulgularımız arasında yer almaktadır. Loğusaya yapılan bu uygulamalar sıvı ve kalori alma açısından uygun olmakla birlikte sakınca da yaratabilecek niteliktedir. Loğusanın enerji alımının, gebelik öncesindekinden günde 500 kalori daha fazla olması gerekmektedir. Bu çerçevede kalorisi yüksek yiyecekler ağırlık artışına neden olabileceğini göz önüne alarak ölçülü olmak gerekmektedir.

Araştırmamızda saptanan karnı sarma, beslenmeyle ilgili düzenlemeler yapma, höllük üzerine oturtma gibi uygulamaların birçoğu Anadolu’nun değişik yörelerinde de gerçekleştirilmektedir (Balıkçı, 2007; Geçkil, Şahin, Ege, 2007; Katabi, 2007; Özsoy, Polat, 1995; Şenol ve arkadaşları, 2004; Tuzcu ve arkadaşları, 2007). Loğusaya yönelik sıcak hayvan pisliğine gömme, karna basınç uygulama, epizyotomi dikişlerine kızarmış yumurtayla pansuman yapma, toprağa oturtma, su içmeyi kısıtlama gibi kimi uygulamalar, tıbbi bakış açısından sağlık sorunu yaratabilecek niteliktedir.

Karnı sıkıca sarmak, rahmin kasılıp toparlanmasını geciktirdiği için kanamaya neden olabilmektedir. Sütü arttıracığına inanılan sıvı kısıtlaması, aksine süt üretimini engellemektedir. Kanamayı durdurmak için toprağa oturtma, epizyotomi bölgesine yabancı madde yerleştirme ise ciddi enfeksiyon riski anlamına gelmektedir. Meme başına soğan sürme yenidoğanın emmesini, dolayısıyla beslenmesini engelleyebilmektedir. Bu bağlamda, ilgili sağlık profesyonellerinin loğusaya yönelik, özellikle yerel ölçekteki, geleneksel uygulamalar ve bunlardan kaynaklanabilecek sorunlar konusunda bilgili ve duyarlı olması gerekmektedir.

Yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar hakkında tartışma

Araştırmamızda saptanan yenidoğana yönelik albasması inancıyla bağlantılı üzerine kırmızı tülbent örtme, çamaşırlarını akşam ezanından önce toplama, ipe kilit takma gibi uygulamaların benzerleri Balıkçı'nın (2007) Trabzon'da, Tuzcu'nun (2007) Antalya'da, Şenol ve arkadaşlarının (2004) Kayseri'de, Çevirme'nin ve Sayan'ın (2005) Anadolu genelinde yaptıkları çalışmalarda da saptanmıştır. Bu uygulamalara başvurma, ciddi bir sağlık sorununun varlığında tedaviyi geciktirebilme ve hatta ölümüne neden olabilme riski arz etmektedir.

Araştırmamızda Mersin'de yaygın olduğu görülen, büyüdüğüde terinin pis kokmaması için yenidoğanı tuzlamak gerektiği inancı Anadolu'nun birçok yöresinde de saptanmıştır (Artun, 2005; Balıkçı, 2007; Biltekin ve arkadaşları, 2004; Dinç, 2005; Eğri, Gölbaşı, 2007; Ergin, 2007; Geçkil, Şahin, Ege, 2007; Hizmetçi, 2005; Kahriman ve arkadaşları, 2007; Şenol ve arkadaşları, 2004). Araştırmamızda ve literatürde, tuza alternatif olarak, dövülüp zeytinyağı ile karıştırılmış yaban mersini yaprağının ya da balın vücuda sürülmesinin de söz konusu olabildiği görülmektedir. Aynı amaçla farklı bir yaklaşım banyo suyuna reyhan, yaban mersini, papatya, gül ve biraz tuz eklenmesidir.

Yenidoğanın bacakları ve kolları düzgün, boyu uzun olsun diye yapılan kundaklama da Anadolu'nun birçok bölgesinde görülmektedir (Balıkçı, 2007; Dinç, 2005; Eğri, Gölbaşı, 2007; Hizmetçi, 2005; Şenol ve arkadaşları, 2004; Yalçın, 2007). Günümüz tıp bilgileri çerçevesinde, kundaklama sakıncalı bulunan, terk edilmesini sağlamaya yönelik mücadele verilen bir uygulamadır.

Araştırmamızda Mersin'de yaygın olduğu belirlenen kırklama adetleri, tüm Anadolu'da ve Türkiye dışında da geniş kitleler tarafından benimsenmiş durumdadır. Bu törensel uygulamalarla yenidoğanda "kırk basması"nın tehlikesinin önlendiğine inanılmaktadır. Kırklama, loğusa ile yenidoğanı, gebeliğin ve loğusalığın kirinden arındırma özelliği taşıyan bir uygulamadır (Artun, 2005; Doğum Gelenekleri, 2008; Eğri, Gölbaşı, 2007; Ergin, 2007; Kahriman ve arkadaşları, 2007; Polat, 1995; Şenol ve arkadaşları, 2004). Kırklama törenlerinin loğusaya ve yenidoğana bir zararı olmadığı bilinmektedir. Kırklama inancının ve uygulamalarının psikolojik bir rahatlık sağlayabileceğini düşünmek mümkündür.

Araştırmamızda saptanan yenidoğanın sararmaması için altın takılması, sarı tülbent örtülmesi, başının üst tarafının çizilmesi, odasındaki floresan lambasının söndürülmemesi gibi

Işık, M. T., Akçınar, M., Kadıoğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

uygulamaların benzerleri değişik çalışmalarda da yer almaktadır (Açık ve arkadaşları, 2007; Bayat, 1987; Bölükbaş ve arkadaşları, 2009; Dinç, 2005; Eğri, Gölbaşı, 2007; Geçkil, Şahin, Ege, 2007; Hizmetçi, 2005; Şenol ve arkadaşları, 2004; Yalçın, 2007). Fototerapi uygulamasından esinlenerek biçimlendirildiği izlenimini veren floresan lambası örneği, kimi uygulamaların köklü bir geleneğe dayanmayıp yakın geçmişte ortaya çıkmış olabileceğini göstermektedir. Bu tip uygulamalarda uzun süre denenmiş ve sakıncası bulunmadığı görülmüş olma gibi bir avantaj söz konusu değildir.

Sarılığa yol açan kandaki bilirubin maddesinin yükselmesi, bebeğin doğum öncesi ve doğum sonrası farklı olan kan yapıları arasındaki geçişten kaynaklanmaktadır. Geçiş ve yükseliş doğal olmakla birlikte, kimi zaman bilirubin miktarının çok yüksek düzeye çıkması sinir sisteminde kalıcı hasara yol açabilen ciddi bir sağlık sorunudur. Bu nedenle yenidoğan sarılığı takip ve gerekirse müdahale edilmesi gereken bir tablodur. Tedaviye muhtaç vakalarda geleneksel uygulamalara yönelme, zaman kaybına yol açma bakımından sorun olmaktadır. Yenidoğan sarılığıyla ve bu tablo ortaya çıkarsa yapılması gerekenlerle ilgili bilgiler, gebe takibi sırasında anneye aktarılmalı, bu bağlamda geleneksel uygulamaların sakıncalı olabileceğine dikkat çekilmelidir.

Yenidoğanın göbeği düştükten sonra yapılanlar konusunda çalışmamızın saptamaları ile literatür kayıtları örtüşmektedir (Artun, 2005; Balıkçı, 2007; Bölükbaş ve arkadaşları, 2009; Eğri, Gölbaşı, 2007; Geçkil, Şahin, Ege, 2007; Polat, 1995; Yücel, Şenol, 2004;). Göbek bağının düşmesi 7-14 gün içinde gerçekleşmektedir. Düşmeye katkı sağlama adına zeytinyağı ya da başka bir madde sürülmesi gibi geleneksel uygulamalar yararsız olmanın ötesinde tahrişe yol açma ve enfeksiyon, özellikle tetanos, riski doğurma açılarından zararlı olma potansiyeli de taşımaktadır. Çağdaş tıp göbeği temiz ve kuru tutmadan fazlasını önermemektedir.

Yenidoğana nazar değmesin diye yapılan beşiğine türbe bezi bağlama, kırkı çıkmadan dışarı çıkarmama gibi geleneksel uygulamalar Anadolu'nun birçok yerinde görülmektedir (Artun, 2005; Bölükbaş ve arkadaşları, 2009; Eğri, Gölbaşı, 2007; Hizmetçi, 2005; Kahrıman ve arkadaşları, 2007; Kalafat 2000; Polat, 1995; Yalçın, 2007). Bu uygulamaların loğusaya ve yenidoğana doğrudan zararı olmamakla birlikte, gerçek hastalık tablolarının nazar olarak yorumlanması halinde sağlık kurumuna başvurunun gecikmesi gibi bir riskten söz edilebilir.

Yenidoğana yönelik geleneksel uygulamaların tıbbi açıdan sakınca arz edenlerinin başlıcaları olarak, kalça çıkığına yol açabilen kundaklama; hassas cildi tahriş edebilen tuzlama, ballama, idrarlı su ile yıkama; konjonktivite neden olabilen gözlere sürme çekme ve limon sıkma; bebekte kan şekeri düşmesine ve annede emzirmeye başlama zorluğuna zemin hazırlayan üç ezan süt vermeme; tokluk sağlayarak emmeyi azaltabilen şekerli su verme, sıralanabilir. Çağdaş tıbbın benimsediği yaklaşım, ilk emzirme seansının doğumu izleyen yarım saat içinde gerçekleştirilmesi ve bebeğe anne sütü dışında hiçbir gıda verilmemesi şeklindedir.

Anneden bebeğe geçen hormonlar nedeniyle şiş olan meme dokusunu küçültmek için ovmak tahrişe yol açabilecek bir eylemdir. Söz konusu şişliğin kendi haline bırakılması halinde birkaç gün içinde inmesi söz konusudur. Bebeğin altına toprak sarılması da tetanos ve diğer enfeksiyonlar açısından risk faktörüdür. Bıngıldağa çivit sürülmesi, kimyasal olarak cildi tahriş etmenin yanı sıra, fiziksel olarak da henüz kapanmamış olan kafatasının altında bulunan dokulara zarar verebilir. Pamukçuğa annenin saçını sürmenin ağızda ve ağızdan intikalle memede enfeksiyona yol açabilme olasılığı vardır. Pamukçuğun iyileşmesi geciktiğinde, yenidoğanın süttten kesilmesi riski de gündeme gelmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Mersin ili ölçeğinde sınırlı sayıda kaynak kişi üzerinde yürütülen araştırmamızda, gebelikten loğusalığa uzanan dönemde kadına ve doğum sonrasında yenidoğana yönelik geleneksel-törenselle uygulamaların yaygın şekilde bilindiği ve yaşatıldığı saptanmıştır. Yenidoğana ve loğusaya yönelik uygulamaların gerçekleştirilme sıklığı, gebelik ve doğum süreçlerinde kadına yönelik olarak gerçekleştirilenlerinkine göre daha yüksektir.

Saptadığımız uygulamalar farklı yörelerde yapılmış çalışmalarda saptanmış bulunanlarla büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu uygulamaların çoğu ile büyü pratiklerini ortaya çıkaran uzak geçmişe özgü zihniyet arasında bağlantı kurmak olanaklıdır. Böylesi bir bağlantının ya da doğayı taklit gibi bir açıklamanın gündeme getirilemediği örneklerde ise geleneksel değil popüler kültüre dayanma veya orijinal geleneğin yozlaşmış hali olma ihtimalleri akla gelmektedir.

Işık, M. T., Akçınar, M., Kadıoğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

Tıbbi bakış açısı, geleneklerin özellikle yeni oluşmuş-değişmiş geleneklerin zarar potansiyeline odaklanmaktadır. Bu potansiyelin iki şekilde olabildiğinden; kimi uygulamaların tahrişe, enfeksiyon yatkınlığına yol açmak gibi sakıncaları bulunduğunu, kimilerinin ise çağdaş tıbbın olanaklarının devreye girişinin gecikmesine dolayısıyla başarı şansının düşmesine yol açma şeklinde olumsuz etki gösterdiğini söylemek mümkündür.

Çıkarılan bu sonuçlardan hareketle iki farklı öneride bulunmak uygun olacaktır.

Kitle iletişiminin kuşaklar arası iletişimin önüne geçmesiyle, sözlü kültür içinde günümüze kadar yaşatılmış olan gündelik hayatın değişik yönlerine ilişkin uygulamalar ve bunların şekillendirdiği geleneksel yaşam tarzı geleceğe intikal şansını büyük ölçüde yitirmiştir. İletişim kopukluğunun ötesinde, çağdaş dünyanın artan olanakları ve çağdaş insanın değişen beklentileri nedeniyle de böyle bir sona eriş kaçınılmaz görünmektedir. Geçmişten büsbütün kopmamak adına geleneksel uygulamaların günümüz dünyasında yaşatılan kalıntıları saptayıp kaydetmek önem arz etmektedir. Bu genel çerçevede halk tıbbi uygulamalarının folklor araştırmacılarının yanı sıra alanlarının sosyokültürel boyutuyla ilgili sağlık profesyonelleri tarafından da çalışma konusu edilmesi uygun olacaktır.

Geleneksel uygulamalara yönelen gebelerin ve loğusaların, çağdaş sağlık anlayışı ve tıbbın olanakları konusunda yeterince bilgi sahibi olmadığı kabulünden yola çıkarak, sağlık profesyonellerinin bu kesime yönelik iki görevi olduğundan söz edilebilir. Bunların ilki toplum genelini hem eski uygulamaların sakıncaları hem de yeni olanakların getirileri hakkında bilgilendirmek; ikincisi gebe takibi, doğum yardımı ve loğusa-yenidoğan takibi hizmetlerini verdikleri kişilerin geleneksel davranışlara yönelerek zarar görmesini engellemektir. Bu bağlamda ilgili sağlık profesyonellerinin, özellikle yaşadıkları-çalıştıkları bölge ölçeğinde, geleneksel uygulamaları tanınması ve olumlu-olumsuz yönlerini bilmesi, bu bilgiyi işinde etkin olarak kullanması gerekmektedir.

Kaynaklar

Açık, Y., Rahman S., Devenci, E., Sevindik, F. (2007). Elazığ il merkezinde yaşayan doğum yapmış kadınların bebek bakımı konusunda bildikleri ve uyguladıkları geleneksel yöntemler. Uluslararası 5. Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongresi 19-22 Nisan 2007. Ankara.

Artun, E. (2005). Doğum. *Türk Halk Bilimi*. Kitabevi, İstanbul: 125-141.

Işık, M. T., Akçınar, M., Kadıoğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

- Balıkçı, G., Trabzon'un bazı yörelerinde doğumla ilgili adet ve inanmalar. (16Kasım 2007). http://www.karalahana.com/makaleler/folklor/trabzon_dogum.htm.
- Bayat, A.H. (1987). Halk tıbbında özellikle Anadolu'da sarılık hastalığı ve tedavisi. 3. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. Gelenek, Görenek ve İnançlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları. Ankara: 47-66.
- Baysal, A. (1990). Loğusa şerbeti. 3. Milletlerarası Yemek Kongresi. Konya Kültür ve Turizm Vakfı Yayını. Ankara: 103-106.
- Biltekin, Ö., Boran, Ö.D., Denkli, M.D., Yalçınkaya, S. (2004). Naldöken sağlık ocağı bölgesinde 0-11 aylık bebeği olan annelerin doğum öncesi dönem ve bebek bakımında geleneksel uygulamaları. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi* 13(5): 167.
- Bölükbaş, N., Erbil, N., Altunbaş, H., Arslan, Z. (2009). 0-12 Aylık bebeği olan annelerin çocuk bakımında başvurdukları geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 6(1): 164-176. <http://www.insanbilimleri.com>.
- Çevirme, H., Sayan, A. (2005). Alkarısı inanmaları ve bilim. *Milli Folklor* (65): 67-72.
- Dinç, S., 2005. Şanlıurfa merkezde bulunan 4 numaralı sağlık ocağı'na kayıtlı 0-1 yaş çocuga sahip olan annelerin çocuklarının bakımında uyguladıkları geleneksel uygulamalar. *Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi* 7(1/2); 53-63.
- Doğum Gelenekleri. (24 Haziran 2009). <http://www.kultur.gov.tr/TR/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFA79D6F5E6C1B43FFA8EA5A09914533B9>.
- Eğri, G., Gölbaşı, Z. (2007). 15-49 yaş grubu evli kadınların doğum sonu dönemde bebek bakımına yönelik geleneksel uygulamaları. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni* 6 (5): 313-320.
- Ergin, S., Bulgaristan İslimye ili kazan ilçesi Türk halk kültüründe kırklama geleneği. (29 Nisan 2007). http://www.turkoloji.cukurova.edu.tr/HALKBILIM/selma_ergin_kirklama.pdf.
- Geçkil, E., Şahin, T., Ege, E. (2009). Traditional postpartum practices of women and infant and the factors influencing such practices in South Eastern Turkey. *Midwifery* 25:62–71. 10 Eylül 2009, <http://www.sciencedirect.com>.
- Hizmetçi, E. (2005). Adölesan annelerin yenidoğan bakımına ilişkin uygulamalarının dağılımı. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Hotun, N. (1990). İstanbul ili halkalı yöresindeki kadınların gebelik ve doğuma ilişkin geleneksel inanç ve uygulamaları. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kahriman, İ., Topbaş, M., Çam, G., Yavuz Yılmaz, A., Çam, E., Özgü, Ş. (2007). Trabzon il merkezinde 6–12 aylık çocuğu olan annelerin bebek bakımıyla ilgili geleneksel uygulamalar. 11. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi 26 Ekim 2007. Denizli.
- Kalafat, Y.K. (2000). Orta Toroslar ve Makedonya Yörükleri halk inançları karşılaştırması. A. Buran, (Ed.), *Tuncer Gülensoy Armağanı* (s. 57-74). Kayseri.

Işık, M. T., Akçınar, M., Kadıoğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 7:2. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>

- Köker, A.H. (1997). Doğum ve ebelik tarihi. Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayını, Kayseri.
- Özden, T. (1987). Gebelik Doğum ve Loğusalığa İlişkin Geleneksel İnanç ve Uygulamalar. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Özsoy, S.A., Katabi, V. A. (2008). Comparison of traditional practice used in pregnancy, labour and the postpartum period among women in Turkey and Iran. *Midwifery* 2008; 24(3): 291-300. 10 Eylül 2009. <http://www.elsevier.com/ijns>.
- Polat, H. (1995). Sivas Ulaş'ta halk hekimliği uygulamaları. Ürün Yayınları, Ankara:12-20.
- Şenol, V., Ünalın, D., Çetinkaya, F., Öztürk, Y. (2004). Kayseri İlinde Halk Ebeliği ile İlgili Geleneksel Uygulamalar. *Klinik gelişim*17(3-4): 47-55.
- T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). Nüfus İstatistikleri. (03 Haziran 2008).http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/adnks_Harita_TR/HaritaTR.html.
- Tuzcu, A., Muşlu, L., Meydanoğlu, A., Çiçek, M.K., Buldukoğlu, K. (2007). Antalya il merkezinde yaşayan kadınların loğusalığa ilişkin geleneksel uygulamaları. 11. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Bildiri Özet Kitabı. Denizli.
- Uğur, Ö. (1997). Halk ebeliği, doğum ve ebelik tarihi. Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayını, Kayseri: 34-43.
- Yalçın, H. (2007). Çocuk sağlığı ve bakımıyla ilgili geleneksel uygulamalar. *Güncel Pediatri* 3. Uludağ Pediatri Kış Kongresi Poster Özetleri. Bursa.
- Yücel, Ü., Şenol, S. (2004). Neonatal tetanozun önlenmesinde ebe ve hemşirenin rolü. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 20(1): 139-147.